

Приймак І. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету***Олійник Л. В.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету*

МИСТЕЦЬКЕ РЕНОМЕ ОКСАНИ КЕРЧ

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти літературної діяльності Оксани Керч – української письменниці, яка значну частину свого життя провела в еміграції. Але саме в Україні відбувалося її входження в літературу, формування письменницьких смаків, вироблення індивідуального стилю.

Літературний доробок Оксани Керч – оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. Її творча спадщина складається з оповідань, повісті, кількох романів, п'єси, літературно-критичних есе та рецензій. У 30 роках XX століття твори та статті письменниці друкувалися на сторінках відомих українських часописів «Жіноча доля», «Нова хата», «Українські вісті» та ін., виходили окремими виданнями. Після еміграції у радянській Україні ім'я цієї авторки взагалі не згадується, однак за межами України її літературна діяльність є широкомасштабною.

Художня творчість Оксани Керч розвивалися у тісному взаємозв'язку із загальними тенденціями розвитку національної літератури міжвоєнного періоду, а також еміграційної літератури. Сюжетну канву для прози письменниці брала зі свого життя – більшість її героїв мають реальних прототипів, свідком багатьох подій була вона сама. Прикметною рисою її творчості є автобіографізм. Специфіку художньої манери Оксани Керч прослідковуємо у романах «Альбатроси» та «Наречений». Центральне місце у творчій парадигмі авторки посідає концепція неоромантичного героя, яка чітко прослідковується у структурі художнього нарративу.

Прозі письменниці притаманна чітка й продумана композиція, властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Ідейна та художньо-образна структури творів були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчувати на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності.

Ключові слова: Оксана Керч, автобіографізм, психологізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В історії новітньої української літератури досить помітною є творча спадщина українських митців слова, які з вагомих причин, передусім соціально-політичних, змушені були покинути рідну землю й опинилися далеко за межами України. Це такий своєрідний еміграційний «материк», розкиданий по всій Європі (Чехословаччина, Польща, Німеччина, Франція тощо).

Волею обставин, опинившись за межами рідного краю, ці письменники ідентифікували себе з національним мистецтвом і їхня літературна діяльність не була закута у «прокрустове ложе» доктрин соцреалізму, тому в художній творчості органічно втілені основні засади еволюційного поступу літературного процесу. Таким чином, інтегрувавшись у європейський культурний простір, українська література спромоглася вийти на новий щабель розвитку, у ній намітилися тенденції, які дозволяють сьогодні багатьом дослідникам говорити про самобутність та оригінальність цієї сторінки нашого красного письменства.

Прикметно, що свою літературну діяльність більшість митців починали в Україні. Саме тут відбувалося входження в літературу, формування письменницьких смаків, вироблення індивідуального стилю.

Своєрідною та оригінальною сторінкою національного літературного процесу є галицька доба 20–30-х рр. Коли у Східній Україні літературний рух був силоміць пошматований, мистецький ренесанс став «розстріляним відродженням», у Західній Україні спостерігаємо піднесення літературно-мистецького руху. «У той час, коли «східняки» мовчали, придушені московським централізмом, «західники», тішачись відносно свободою в Польщі, могли змінити свої власні зусилля на культурному й літературному полі на зусилля, які іншим чином могла ефективно виконати ціла нація» [1, с. 107].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Протягом останніх двох десятиліть спостерігаємо активізацію дослідницької уваги до особливостей західноукраїнського літературного процесу міжвоєнної доби, до ідейно-тематичних, стильових пошуків окремих письменників. Цікавими у цьому аспекті є праці Стефанії Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст.», у якому авторка розглядає літературу 30-х рр. XX ст. під кутом зору збереження національної ідентичності, «формування галицького культурно-психологічного феномену» [2, с. 34], Наталії Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років XX століття: парадигма реконквісти» [3], де розкриті художні особливості західноукраїнської та еміграційної прози 20–30-х рр. XX ст. на рівні індивідуальних авторських стилів та стильових напрямів.

Українська література доповнюється постатями заборонених і забутих митців, художніми текстами, які довгий час знаходилися під знаком табу. У літературознавчих працях останніх

років помітна тенденція повернення в контекст літературного процесу міжвоєнного двадцятиліття творчої спадщини західноукраїнських прозаїків та письменників-емігрантів, викреслену тоталітарним режимом. Саме на Галичині з'явилося нове покоління письменників, яке мистецьки виражало духовно-патріотичні віяння міжвоєнної доби.

До відомих літераторів, які активно працювали в міжвоєнному Львові можемо віднести знамих Б.-І. Антонича, Ірину Вільде й менш знамих Б. Нижанківського, Ж. Процишина, З. Тарнавського А. Курдидика. Їх мистецька спадщина різноманітна й багатогранна; у творах зреалізовано основні принципи літературного процесу того часу. Свого часу творчість цих письменників ставала об'єктом пильної уваги відомих вчених, зокрема І. Денисюка, П. Іванишина, М. Ільницького, С. Квіта, Т. Салиги, Л. Сеника, М. Ткачука, С. Хороба.

Помітне місце у літературному процесі міжвоєнного періоду належить Оксані Керч – авторці самобутніх й оригінальних творів, однак на сьогодні немає жодного ґрунтовного дослідження її творчості, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Формування мети статті. Метою дослідження є визначення місця творчого доробку Оксани Керч у спектрі художніх тенденцій міжвоєнного періоду, спробі аналізу ідейно-тематичного спектру її прози.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Літературний доробок Оксани Керч – оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. Ідейна та художньо-образна структури прози письменниці були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчувати на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності. Перу Оксани Керч належать оповідання, повісті, романи, п'єси, літературно-критичні есе та рецензії. У 30 роках ХХ століття її твори та статті друкувалися на сторінках відомих українських часописів «Жіноча доля», «Нова хата», «Українські вісті» та ін., виходили окремими виданнями. Після еміграції у радянській Україні ім'я цієї авторки взагалі не згадується, однак за межами України її літературна діяльність є широкомасштабною.

Лише зі здобуттям Україною незалежності ім'я письменниці частково з'являється на сторінках літературознавчих досліджень. Поодинокі згадки зустрічаємо про письменницю у працях таких науковців, як В. Агєєва, Л. Кавун, С. Павличко, М. Тарнавський. Але ці звернення спорадичні й не дають змоги цілісно осмислити феномен Оксани Керч у національному літературному процесі, визначити специфіку її творчості.

Справжнім відкриттям для читача незалежної України стала публікація її роману «Альбатроси» у часописі «Дзвін», а також вихід у світ роману. Твори Оксани Керч повернулися в Україну, однак варто зазначити, що й сьогодні літературний її спадок не отримав належного поцінування, ще немає спеціального дослідження життєвого шляху і творчого доробку письменниці, ще бракує детального текстального аналізу творів, дослідження індивідуального внеску письменниці у велику прозу, у розвиток модернізму в українській літературі міжвоєнного періоду.

У нашому дослідженні ми спробуємо визначити чинники, які сприяли входженню Оксани Керч у літературно-мистецький простір, сприяли виробленню її індивідуального стилю.

Її творче реноме формувалося в атмосфері мистецько-літературного руху Західної України, проза мисткині є свідченням художньої зрілості авторки, доброї обізнаністю із літературними тенденціями доби. Особливе місце у творчому житті Оксани Керч посідає Львів – у її повістях і романах майстерно переданий неповторний колорит життя рідного їй міста, майстерно вимальовані образи сучасників, що дає підстави віднести художні твори письменниці до кращих надбань української урбаністики.

Справжнє ім'я письменниці Ярослава-Оксана Гаращак. Народилася 24 жовтня 1911 року у Пржеворську (Переверськ) недалеко від Ряшева (тепер Польща) в інтелігентній родині. Навчалася у жіночій гімназії сестер Василянок у Львові, яку закінчила у 1929 році. У 30-х роках, багатих і бурхливих на культурне і політичне життя, пробує себе як журналістка і письменниці – дописує до багатьох українських часописів.

Прикметною рисою її творчості є автобіографізм – більшість її героїв мають реальних прототипів, значну кількість зображуваних подій авторка бачила «на власні очі». Перебуваючи у вирі мистецьких подій Львова, авторка могла спостерігати всі ті непрості перипетії та колізії, які потім так майстерно відтворювала у своїх повістях та романах. Тут варто зазначити про специфіку жіночої творчості – це такий вид літератури, функціональність якого обмежена біографічно-екзистенційною предметністю. Жіноче письмо неможливе без автобіографічного досвіду, а нерідко цей досвід стає для нього ключовим.

Риси автобіографізму яскраво простежуються у романі «Альбатроси». Тут письменниця знайомить нас із життям мистецького середовища Львова 1930-х років. Події пов'язані із будинком «Качиний діл», який був гуртожитком для учнів мистецької школи Олекси Новаківського по вулиці Набеляка, (теперішня – Котляревського, 39) – місцем, що стало вагомим і романтичним явищем в історії українського мистецького модернізму. Прототипом головного героя був художник і поет Володимир Гаврилюк, а одним з головних героїв роману є постать Богдана-Ігоря Антонича.

Головний герой роману – виходець з родини сільського священика, наділений особливим мистецьким талантом, вирушає з рідного дому в пошуках іншого життя, не такого одноманітного «...як було досі – без смаку й кольору, просиджене, прогаяне стільки часу, ще від приїзду з академії. В його житті ще досі не було нічого помітного» [4, с. 21].

Роману властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Однак, незважаючи на присутність зовнішнього сюжету, маємо підстави стверджувати, що домінує сюжет внутрішній. В основі нарації лежить внутрішній монолог головного героя, його роздуми, переживання, які представлено із перших кроків перебування цього «альбатроса» у місті; його адаптації до нового життя: «Місто мене злякало, та трохи звикаю ...» [4, с. 26], входження в мистецький бомонд Львова.

Роман «Альбатроси» має продуману композицію, складається з чотирьох частин, кожна з яких розпочинається описом дороги. Архетип дороги в світовій культурі являє собою пошуки правди, краси, любові; символізує, з одного боку, духовну та соціальну свободу, а з іншого – стан занепокоєння, хвилювання, вічного пошуку. Дорога – це пристрасть до руху, здобуття життєвого досвіду, пошук натхнення, що уособлює складність і мінливість життя.

Герой Осани Керч їде до далекого міста Львова. «В кишені гроші на залізничний квиток, в душі бажання бути вже там, тобто жити вже там, у вимріяному місті ...» [4, с. 21]. Від зміни місця проживання він очікує чогось неймовірного, незвичайного. Вважає, що саме у місті його життя стане цікавішим, ніж було у селі. Спочатку незвичне міське життя злякало його, але згодом він знайшов однодумців та товаришів серед мистецької богеми «... мені приємно, що є хтось, хто розуміє, хто відчуває...» [4, с. 42].

Знайомство із творчими людьми – художниками, літераторами, музикантами примушує головного героя глибше замислитися над сутністю мистецтва. «Немає двох мистецтв, немає мистецтва нового, старого, застарілого, модерного. Є тільки відтінки людської душі, творця мистецьких явищ. Ось! – і він з-під купи паперів витягнув лемківський примітив – мальовило на склі. – Оце таке мистецтво ви побачите в Парижі, в тих салонах Незалежних, таке побачите в африканських оселях, у пінакотеках Німеччини. Але тоді збагнете їхню мистецьку суть, коли зумієте дивитись на них так, як дивимось на цей лемківський примітив» [4, с. 112]. Авторка роману майстерно передає ті душевні терзання, які охоплюють душу героя, коли він намагається осягнути таїну творення великого мистецтва. Оксана Керч відтворює процес розуміння суті творчого процесу. Спочатку головний герой ніяк не може звикнути до закритої атмосфери Львова. ««Качинний діл» мене пригноблює. Я не можу писати, малювати не можу. У тому долі можна хіба ліпити. Я звик до пленеру, ой, як хочеться пленеру!» [4, с. 87]. Він прекрасно розуміє причину своєї «замкнутості» в місті: «Я ж селюк, я тікаю від міського запаху». Тому яскравим моментом у романі стає зустріч головного героя з дідом. Йому закарбувалися в пам'яті почуті слова: «Головне – не губити зв'язку з рідною землею» [4, с. 145]. Внутрішні колізії у душі головного героя досягають свого апогею, його опановує відчуття екзистенційної порожнечі, й лише після повернення у рідну домівку втомлене єство митця віднаходить спокій.

У наступному романі «Наречений» авторка відтворює драматичні події міжвоєнних десятиліть на Галичині. За влучним спостереженням рецензентки Софії Наумович «авторка вмістила на 280-ти сторінках цілу епоху» [5, с. 258]. Прикметною рисою твору є автобіографізм – сама письменниця була очевидцем тих буремних подій боротьби української патріотичної молоді за свою національну ідентичність.

Роман «Наречений» складається із двадцяти однієї розповіді. Чотири головних герої по черзі розповідають про життя воєнного та міжвоєнного Львова та його мешканців. На друкованих сторінках авторка створила неповторний образний світ, який відбив конфлікти епохи. Домінування першоособової нарації оповідачів-персонажів, кожен з яких плете барвисту тканину власної долі, розкриває характери та живі портрети персонажів твору.

В західноукраїнському літературному процесі спостерігаємо велику зацікавленість письменників національно-визвольним рухом міжвоєнного періоду. Саме у такі особливі періоди відбувається формування нового типу героя – сильної вольової особистості, яка суспільні інтереси ставить вище над особисті, а мету свого життя вбачає у служінні рідній землі. Неоромантичний герой виборює свободу не тільки для самого себе, а й для свого народу. Україна з усіма проблемами навколо неї стала домінантою у прозі 20-30-х років, з якої починалися і якою закінчувалися усі особистісні конфлікти героя. Любов'ю до неї визначався і неоромантич-

ний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність. Тому її доля – це доля кожної людини.

Оксана Керч прагне змоделювати «новий тип українця» беззастережно відданого нації та справі незалежної державності. Головний герой твору – поручик Семен Трусевич, «наречений», який вбачає своє призначення у служінні рідному народові: «Раз живемо! І як неповторно живемо в боротьбі, як наші предки, щоб нащадкам та було краще!» [6, с. 42]. Головним для письменниці є передача різноманітних почуттів та переживань. Розкриття природи характеру у прозі О. Керч відбувається двовекторно: з одного боку, через дії і вчинки героя, з другого, – через висвітлення його внутрішнього світу, який, подається письменницею у зв'язку з зовнішнім його виявом.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Творчість Оксани Керч – оригінальне мистецьке явище в історії української літератури. Її еволюція органічно входить у загальноукраїнський літературний поступальний рух 20–30-х рр XX ст. Спадщина письменниці, позначена впливом філософських ідей екзистенціалізму, збагачена, попри її реалістичне начало, модерністськими засобами, значно доповнює естетичні, морально-етичні й соціально-політичні шукання свого часу.

Дослідження творчої спадщини Оксани Керч важливе для повного розуміння специфіки мистецького простору міжвоєнного періоду на Галичині. Ґрунтовне й цілісне вивчення її творчого доробку дозволить заповнити одну із численних лакун у дослідженні українського мистецького руху міжвоєнного періоду та літератури діаспори.

Література:

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стилеві напрями : монографія. К. : Смолоскип, 2006. С. 299–337.
2. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст.: монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. Тернопіль : Джур, 2000. 340 с.
3. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30 років XX століття: парадигма реконквісти. Монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 356 с.
4. Керч Оксана Альбатроси. Л.: Галицька видавнича спілка, 2006. 287 с.
5. Наумович С. Українська і французька авторки / Керч Оксана Наречений. Л.: Галицька видавнича спілка, 2006. С. 254–258 с.
6. Керч Оксана Наречений. Л.: Галицька видавнича спілка, 2006. 258 с.

Przymak I., Oliynyk L. Artistic renown of Oksana Kerch

Summary. The article examines certain aspects of the literary activity of Oksana Kerch, a Ukrainian writer who spent a significant part of her life in emigration. But it was in Ukraine that her entry into literature, the formation of her writing tastes, and the development of her individual style took place.

The literary output of Oksana Kerch is an original, unique and peculiar phenomenon in our literature. Her creative heritage consists of short stories, a novel, several novels, plays, literary-critical essays and reviews. In the 30s of the twentieth century, the writer's works and articles were published on the pages of the famous Ukrainian magazines «Zhynocha Dolya», «Nova Hata», «Ukrainian News», etc., and were published in separate

editions. After emigration in Soviet Ukraine, the name of this author is not mentioned at all, but outside Ukraine her literary activity is large-scale.

The artistic creativity of Oksana Kerch developed in close connection with the general trends in the development of national literature of the interwar period, as well as emigration literature. The writer's works are characterized by autobiography – most of her heroes have real prototypes, she herself was a witness to many events.

A distinctive feature of her work is autobiography. The specificity of Oksana Kerch's artistic style can be traced in the novels «Albatrosses» and «Narechenyi». The concept

of a neo-romantic hero occupies a central place in Oksana Kerch's creative paradigm, which is clearly traced in the structure of the artistic narrative.

The writer's prose is characterized by a clear and thoughtful composition, inherent eventfulness, dynamism, and a change in the location of the heroes. The ideological and artistic-figurative structure of the works was aimed at preserving the national identity of Ukrainians. A distinctive feature of her artistic reputation is that she presents life through a psychological prism, which allows the reader to experience the experiences of the characters, creating the so-called presence effect.

Key words: Oksana Kerch, autobiography, psychologism.